

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of International Social Sciences

Cilt: 30, Sayı: 1, Sayfa: 77-90, OCAK – 2020

Makale Gönderme Tarihi: 29.02.2019 Kabul Tarihi: 28.12.2019

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ KÜRESEL SORUNLARLA İLGİLİ TUTUM ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Validity And Reliability Study of an Attitude Scale Pre-Service Social Studies Teachers Related To Global Problems

Çiğdem KAN¹

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla bir tutum ölçeği geliştirmektir. Bu çalışmada, betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırma, Gazi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, 100. Yıl Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi olmak üzere tesadüfi yöntemle seçilen toplam 7 üniversitede gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, öğretmen adaylarının küresel sorunlara yönelik tutumlarını incelemek amacıyla bir tutum ölçeği geliştirilmiş ve toplam 734 öğretmen adayına bu ölçek uygulanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde, SPSS 17 ve Lisrel 8.7 paket programı kullanılmıştır. Ayrıca küresel sorunlarla ilgili tutum ölçeği geliştirilirken betimleyici ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Yapılan güvenirlik ve geçerlik analizi sonucunda toplam 27 madde ve iki alt boyuttan oluşan küresel sorunlara yönelik tutum ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçeğin, üniversite öğrencilerinin küresel sorunlara yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel eğitim, küresel sorunlar, sosyal bilgiler

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the attitudes of pre-service social studies teachers towards global problems in line with some features and determine the new topics about global issues to be included in the curriculum. Survey method used in this research. The study was conducted in seven universities randomly selected in spring. The universities were: Gazi University, Ankara University, Selçuk University, İstanbul University, Gazi Osman Paşa University, 100. Yıl University and Karadeniz Technical University. In the framework of the study, an attitude scale was developed in order to detect the attitudes of pre-service social studies teachers towards global problems. The attitude scale was administered to a total of 734 pre-service teachers. The data was analyzed with an SPSS 17, Lisrel 8.7 package program. In addition, descriptive and confirmative factor analyses in developing attitude scale about the global problems were made use of. As a result of the reliability and validity analysis, an attitude scale on global problems that included 27 items and two sub-dimensions was developed. It is suggested that the scale would contribute to the studies on the attitudes of college students towards global problems.

Keywords: Global education, global problems, social studies

*Bu araştırma, Doktora Tezinden alınmıştır.

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Elazığ,

e-posta: ckan@firat.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8513-7740>

GİRİŞ

Küreselleşme, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki değişmelere paralel olarak gelişen, insanlığı daha fazla buluşturan bir olgu olarak tanımlanabilir. Küreselleşme süreci, tüm alanları olduğu gibi eğitimi de yakından etkilemiştir. Eğitim sistemlerinin, küresel gelişmeler doğrultusunda kendilerini geliştirme ve sürece uyum sağlama zorunluluğunu, geçmiş dönemlere göre daha fazla hissettikleri söylenebilir.

Eğitim sistemi, küresel gelişmelere kapalı kalmayarak kendisini yenilemelidir. Küresel değerler doğrultusunda, eğitim sisteminde yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Küreselleşmeye, bir “gerçeklik” olarak bakılmalıdır. Küreselleşme sürecinden kaçmak veya ona teslim olmak yerine, bu süreçte rekabete açık bilgi ve beceriler geliştirilmelidir. Okullarda bu sürece paralel olarak bilgi, değer ve tutum geliştirme yönünde çaba harcanmalıdır. Bu nedenle, bireyi merkeze alan ve evrensel değerlere dayalı olan eğitim sistemine ihtiyaç vardır (Çalık ve Sezgin, 2005).

Günümüzde nükleer tehlike, AIDS, internet suçları, şiddet gibi sorunlar bütün insanlığı tehdit etmeye başlamıştır. Bu sorunlara, daha geniş bir bakış açısı ile bakmak gerekir. Sorunlara çözüm üretme ve karar alma konusunda, dünyaya faydalı olabilecek yaklaşımlar benimsenmelidir. Bu kapsamda, insanlık adına hareket edilebilecek şekilde değerlerin benimsenmesi eğitimin temel amacı olmalıdır. Eğitim bilgi, beceri ve değerlerin yeni nesillere aktarılması rolünü oynar. Eğitim sisteminde “biz” bilincinin gelişmesi, demokratik yaklaşımların benimsenmesi ile mümkün olabilir (Aydın, 2004).

Sosyal bilgiler dersinin genel amacı da, vatandaş yetiştirmektir. Yetiştirilmek istenen vatandaş, küresel gelişme ve değişimlerden soyutlanamaz. Çünkü eğitimin temel amacı, bireyleri bu gelişme ve değişimlere hazırlamaktır. Sosyal bilgiler dersinde değişime hazır ve gelişmelere uyum sağlayabilen, aktif ve katılımcı vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmalıdır. İlköğretim sosyal bilgiler programının vizyonu olarak açıklanan ve yetiştirilmeye çalışılan vatandaşlık, milli olduğu kadar evrensel özellikleri de taşımaktadır. Çünkü “temel demokratik değerler”, “insan hakları” ve “çevreye duyarlı” olan vatandaşları yetiştirmek evrensel bilgi, beceri ve deneyimleri kazandırmayı gerektirir (MEB, 2005).

Kan (2009), sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitimine neden yer verilmelidir sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Literatür taraması yoluyla yapılan çalışmada, sosyal bilgiler dersinin doğasına uygun olduğu için, aktif ve iletişime açık vatandaş yetiştirmek için, çoklu bakış açısı için sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitimine yer verilmelidir şeklinde değerlendirmiştir.

Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin sahip oldukları bazı kişisel özellikler, onların küresel bilgilerinin etkilemektedir. Öğretmenlerin küresel eğitim programını nasıl uyguladıklarını ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin küresel algılarının diğer güncel faktörler yanında programı ve öğretimle ilgili seçimlerini de etkilediği görülmüştür (Kubow, 1996; Kessinger, 1997; Atula Joshi, 1996).

Evrensel değerleri benimsemiş olan vatandaşlar küresel olarak da sosyal sorumluluk taşırlar. Küçükşen ve Budak (2017) tarafından yapılan çalışmada, lise öğrencilerinin sosyal değer tercihlerinin küresel sosyal sorumluluk düzeyine etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Konya merkez ilçelerinde bulunan beş lisede öğrenim gören toplam 410 öğrenciye anket uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin sosyal değer yönelimleri ile küresel sosyal sorumluluk arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan araştırma sonuçları, bazı değişkenlere göre bireylerin küresel vatandaşlık görüşlerinde değişimler olduğu da saptanmıştır. Bu konuda Uydaş ve Genç (2015), ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma, Çanakkale merkez ve ilçelerinde yer alan 12 ortaöğretim kurumunda 12. Sınıfta

öğrenim gören 618 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük ile ilgili görüşleri kız öğrencilerin lehine; okudukları okul türüne göre fen lisesi ve Anadolu öğretmen lisesinde öğrenim görenlerin lehine; Sosyo-ekonomik duruma göre çok kültürlülük ile ilgili görüşleri sosyo-ekonomik durumu orta düzeyde olanların lehine; boş zamanlarında kitap, gazete okuyan ve arkadaşlarıyla sohbet eden öğrencilerin lehine anlamlı bulunmuştur.

Küresel sorunlar konusunda yapılan araştırmalar da bazı problemler tespit edilmiştir. Aydın (2017) tarafından yapılan araştırma, üniversite öğrencilerinin küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma Karabük Üniversitesi Edebiyat fakültesinde öğrenim gören 472 kişiye uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin küresel ısınmaya ilişkin bilgi düzeylerinin ortalamanın üzerinde olmasına rağmen bazı konularda bilgilerinin eksik olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer bir çalışma Kaya (2013) tarafından yapılmıştır. Kaya (2013) öğretmen adaylarının küresel ısınmayı nasıl algıladıklarını ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırmaya Siirt Üniversitesi sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 115 sosyal bilgiler öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma bulgularına göre, katılımcıların küresel ısınma kavramını doğru algıladıkları ancak neden sonuç ilişkisi kuramadıkları tespit edilmiştir.

Balbağ ve Türkcan (2017) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim 4. Sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin küresel vatandaşlık algıları ve sosyal bilgiler dersinde gerçekleştirilen uygulamaların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmaya 30 dördüncü sınıf öğrencisi ve 15 öğretmen katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrenciler dünya vatandaşlığını tüm insanlar ve farklı topluluklar olarak tanımlamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin küresel vatandaşlık eğitiminde yaşanan öğretmenden, okul imkânlarından, programdan kaynaklı sorunlar ve buna yönelik çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Kim (1998), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sınıflarında, küresel çok kültürlü eğitimle ilgili algı ve uygulamalarını belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin kendi bakış açıları ve inançlarının dersin planını yapmada çok etkili olduğu görülmüştür. Woyach (1988) tarafından yapılan bir diğer çalışmada da, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları bazı özelliklerin onların küresel farkındalıkları ile ilgili test puanlarını etkilediğini bulmuştur. Ayrıca öğrencilerin yaşam deneyimleri, ilgileri ve fakülte deneyimlerinin de test puanlarını etkilediği görülmüştür.

Çolak (2015), Türkiye’de sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ve vatandaşlık eğitimi dersi kapsamında küresel vatandaşlık eğitiminin nasıl gerçekleştirildiğini ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma bulgularına göre, sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programının “küresel vatandaşlık” ve “küresel vatandaşlık eğitimi” doğrudan içermemesi ve bu yöndeki eğitime dolaylı yoldan yer vermesi gibi sebeplerle küresel vatandaşlık eğitimi konusunda yetersiz durumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmen ve öğrencilerin küresel vatandaşlık kavramı hakkında genel olarak olumlu görüşe sahip olmaları yanında bu kavram hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Türkcan (2016) tarafından yapılan çalışmada, 4. sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin küresel vatandaşlık algılarının ve sosyal bilgiler dersinde gerçekleştirilen uygulamaların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin yüksek düzeyde küresel vatandaşlık algısına sahip olduğu ve küresel vatandaşlık düzeylerinin cinsiyete, anne baba eğitim düzeyine, internete erişim durumlarına göre anlamlı farklılık yaratmaz iken, ailelerin ve okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzeye ve yurt dışına çıkma durumuna göre anlamlı farklılık yarattığı görülmüştür.

Sosyal bilgiler dersinin de çağdaş yorumu bilgi, beceri ve duyarlılık üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlar, küresel vatandaşın özellikleri ile bütünleşen amaçlardır. Sosyal bilgiler dersi kapsamında, küresel veya dünya vatandaşlığının öğretilmesine ağırlık verilmelidir. Çünkü sosyal bilgiler dersi bir vatandaşlık eğitimi dersidir. Sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitiminin verilmesi, öğrencilerin “ötekinin” gözüyle olaylara bakmalarını ve bu şekilde, aktif vatandaşlar olarak problemlerin üstesinden gelmelerini kolaylaştırır. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere, birer dünya vatandaşı oldukları öğretilmelidir. Bu şekilde öğrenciler olaylara tek gözlükle değil, çoklu bakış açısıyla bakıp karşılaştırmalar yapabilirler. Ayrıca kendilerini dünyanın merkezinde görmeden, diğer insanların da yaşadığı bir dünyada yaşadıklarını ve insanlığa kendileri gibi olanların gözüyle bakmaları gerektiğini anlayabilirler. Çünkü farklı ve karmaşık kültürleri değerlendirirken, olaylara sadece “biz” ve “onlar” gözüyle bakmamalıdır (Merryfield ve Subedi, 2001, s.284; Sunal ve Haas, 2005).

Üniversite ve öğretmen eğitiminde, küresel ve uluslararası eğitime öncelik verilmelidir. Bunlar, insanların sınırları ve kültürel farklılıkları aşmasında 20. yüzyıl için eğitimsel zorunluluklardır. Öğrenciler bu şekilde bilgi, beceri ve deneyim kazanarak daha etkili katılımcılar olabilirler (Merryfield, 1994-B).

Yukarıdaki araştırma sonuçları, öğretmenlerin bazı kişisel özelliklerinin onların küresel bilgilerinin, tutum ve algılarını etkilediğini ortaya koymaktadır. Literatür taraması sonucunda, yurt dışında bu konuda araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Türkiye’de ise, bu konuda yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlarla ilgili tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmektir.

YÖNTEM

Bu araştırmada, betimsel yöntem kullanılmıştır. Aşağıda sırasıyla araştırma modeli, veri toplama aracının hazırlanması, veri toplama süreci ve verilerin analizi yer almaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde eğitime devam eden öğretmen adayları oluşturmaktadır. Evren çoğu zaman içinde çeşitli elemanları olan benzer amaçlı kümelerden oluşur. Araştırma evrenden seçilecek kümeler üzerinde yapılabilir. Evrendeki kümelerin tek tek eşit seçilme şansına sahip oldukları durumda yapılan örnekleme “küme örnekleme” denir. Oransız küme örneklemede, örnekleme girecek olanlar tamamen şansa bırakılmıştır (Karasar, 2000).

Araştırmaya katılan öğretmen adayları, iki aşamalı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. İlk aşamada, oransız küme örnekleme yoluyla sosyal bilgiler öğretmenliği programının yer aldığı üniversitelerden 7 tanesi seçilmiştir. İkinci aşamada, bu üniversitelerden gönüllü olan 734 öğretmen adayına ölçek uygulanmıştır. Örnekleme yer alan öğrencilerin üniversiteleri, sınıf düzeyleri ve cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının üniversite, sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre dağılımı

Üniversite adı	Sayı	Sınıf		Cinsiyet	
		3.Sınıf	4.Sınıf	Kadın	Erkek
Gazi Üniversitesi	175	111	64	88	87
Karadeniz Teknik Üniversitesi	169	80	89	78	91
Selçuk Üniversitesi	240	108	132	125	115

Ankara Üniversitesi	53	22	31	31	22
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	54	39	15	14	40
İstanbul Üniversitesi	56	22	34	31	25
Gazi Osman Paşa Üniversitesi	40	27	13	17	23
Toplam	78	40	37	383	40

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmanın yapıldığı üniversiteler; Gazi Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Gazi Osman Paşa Üniversiteleridir.

Veri Toplama Süreci

Ölçek çalışmaları için üniversitelerden gerekli izinler alınmıştır. Bundan sonra, farklı üniversitelerde eş zamanlı olarak ölçeğin uygulanması ve daha sağlıklı olması açısından dönem sonuna doğru uygulamaların yapılmasına gerekli özen gösterilmiştir.

Ölçek, örneklem kapsamına giren üniversitelerde sosyal bilgiler eğitimi anabilim dalında öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Bu amaçla ölçek, ilgili üniversitelerden gerekli izinler alınarak yapılmıştır. Bu amaçla, dersin öğretim elemanından da izin alınarak öğretmen adaylarına bu araştırmanın amacı hakkında kısa bir bilgi verilerek, araştırmaya yardımcı olmaları konusunda ikna edilmişlerdir. Ölçek uygulanırken, öğretmen adaylarının istekli olmasına özen gösterilmiş ve cevaplamak istemeyenlere uygulanmamıştır. Ölçeğin uygulanmasında, 45 dakikalık sürenin yeterli olacağı düşünülerek öğretmen adaylarından bu süre içinde cevaplandırmaları istenmiştir. Bütün uyarılara rağmen, her soruya aynı cevabı verip erken çıkanlar ve ölçeğin her bölümünü cevaplamayanlar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Veri toplama aracının hazırlanmasında izlenen süreç

Veri toplama aracı hazırlanırken izlenen süreç aşağıda sırasıyla açıklanmıştır;

1. Nicel araştırma için öncelikle Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programı 4. sınıfta öğrenim gören 49 öğretmen adayının küresel sorunlar hakkındaki düşüncelerini belirlemek için açık uçlu iki soru sorulmuştur. Bunlardan birincisi, öğretmen adaylarının “sosyal bilgiler programında küresel sorunlarla ilgili neler öğrendikleri” ve ikinci soru ise, “gördükleri eksikliklerin neler olduğu” şeklindedir. Ön çalışma için görüşlerine başvuru alan 49 öğretmen adayının 34’ü bayan, 15’i erkek ve bunların da 22’si normal ve 27’si ikinci öğretimde öğrenim görenlerden oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar doğrultusunda, tutum ölçeği maddeleri şekillendirilmiştir.

2. Literatür taraması, öğretmen adaylarının görüşleri ve sosyal bilgiler programında yer alan küresel sorunlar doğrultusunda bir tutum ölçeği deneme formu düzenlenmiştir. Bu amaçla önce, toplam 50 maddeyi içeren bir havuz oluşturulmuştur.

3. Daha sonra, Gazi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesinde görev yapan toplam 27 öğretim elemanından bu maddeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirme yaparken, uzmanların şu doğrultuda görüşlerini belirtmeleri istenmiştir:

- a. Maddeler açık ve anlaşılabilir bir biçimde ifade edilmiş midir?
- b. Ölçek maddelerinde, teknik açıdan bir hata var mıdır?
- c. Gereksiz veya eksik maddeler var mıdır?

Uzmanların değerlendirmesi doğrultusunda, ölçekte yer alan maddelerden bazıları çıkarılırken, bazı maddeler düzeltilmiş ve yeni maddeler eklenmiştir. Görüşlerine başvuru alan toplam 27 öğretim elemanından 17'si Gazi Üniversitesinde, 10'u Ankara Üniversitesinde görev yapmaktadır. Alınan görüşler doğrultusunda, en uygun olduğuna karar verilen maddeler seçilerek toplam madde sayısı 50'den 35'e indirilmiştir.

Ölçek dışında araştırmacı tarafından bir de kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda öğretmen adaylarının bazı özelliklerine yönelik sorular bulunmaktadır. Bunlar; öğretmen adaylarının bitirdikleri üniversite, sınıf düzeyleri, cinsiyetleri, yaşamlarını geçirdikleri bölge, yurt dışında bulunma, yabancı dil bilme, anne ve baba eğitim düzeyi, ailenin gelir seviyesi, küresel sorunlarla ilgilenme, küresel konularla ilgili bilgi alınan kaynaklar ve öğretmen adaylarının gazete okuma sıklıkları sorulmuştur.

Tutum ölçeğinde ise, küresel sorunlarla ilgili ifadeleri bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan maddeler “Tamamen katılıyorum”, “Büyük ölçüde katılıyorum”, “Orta düzeyde katılıyorum”, “Az katılıyorum” ve “Hiçbir zaman katılmıyorum” şeklinde beşli likert tipi ölçek üzerinde yanıtlanmaktadır. Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler eşit sayıda dağıtılmış, puanlamada olumludan olumsuzu doğru 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde bir sıralama yapılmıştır.

Verilerin çözümlenmesi

Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmesi, SPSS 17 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) ve Lisrel 8.7 paket programları kullanılarak bilgisayarda yapılmıştır. Araştırmanın amacı olan küresel sorunlara yönelik öğretmen adaylarının tutumlarını belirlemek için ölçek geliştirme aşamasında; faktörlerin eğik döndürüldüğü (oblique) temel bileşenler analizi (TBA) (principal component analysis) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (confirmatory factor analysis) kullanılmıştır. Ayrıca, araştırmada hata payı .05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları, geçerlik ve güvenilirlik analiz sonuçları şeklinde aşağıda verilmiştir.

Küresel Sorunlarla İlgili Tutum Ölçeğinin (KSİTÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ölçekte yer alan bazı kısaltmalarla ilgili tanımlar şu şekildedir; Küresel Sorunlarla İlgili Tutum Ölçeği (KSİTÖ): Sosyal Bilimler lisans programında yer alan küresel sorunlar kapsamında ve öğretmen adaylarının tutumlarını incelemek amacıyla geliştirilmiştir.

Küresel Sorunlarla İlgili Farkındalık (KSİF): Küresel sorunlarla ilgili tutum ölçeğinin bir alt boyutudur. Sosyal bilgiler lisans programında yer alan, küresel sorunlarla ilgili öğretmen adaylarının farkındalıklarını ölçen maddeleri kapsamaktadır.

Küresel Sorunların Çözümüne Yönelik Davranış (KSÇİD): Küresel sorunlarla ilgili tutum ölçeğinin bir alt boyutudur. Sosyal bilgiler lisans programında yer alan, küresel sorunların çözümüne yönelik öğretmen adaylarının gösterdikleri davranışlara yönelik sorulardan oluşmaktadır.

KSİTÖ (Küresel sorunlarla ilgili tutum ölçeği), öğretmen adaylarının küresel sorunlarla ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Tutum ölçeği hazırlanırken, öncelikle lisans programında yer alan küresel sorunların neler olduğu gözden geçirilmiştir. Daha sonra, öğretmen adaylarının ve uzmanların görüşleri doğrultusunda, ölçek maddeleri son şeklini almıştır.

KSİTÖ'nün yapı geçerliği, temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca çapraz geçerlik çalışmasıyla, TBA'dan elde edilen sonuçların benzer örneklerde ne derece tekrarlandığı araştırılmıştır. Bu işlemlerden ayrı olarak, ölçeğin güvenirlik çalışması ise test tekrar test ve iç tutarlık (Cronbach alfa) katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. Aşağıda önce geçerlik (temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizleri), daha sonra güvenirlik çalışması sonuçları verilmiştir.

KSİTÖ'nün geçerlik çalışmaları

KSİTÖ'nün yapı geçerlik çalışmaları, temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla, temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Temel bileşenler analizi

Küresel sorunlara yönelik oluşturulan tutum ifadelerinin, kaç boyutta ele alınabileceğini belirlemek amacıyla temel bileşenler analizi yapılmıştır. Temel bileşenler analizi sonucunda, iki boyutlu çözüme ilişkin taslak formunda yer alan maddeler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. *KSİTÖ'nün Madde Faktör Korelasyon (Yük) Katsayıları*

Maddeler	I.Çalışma		II. Çalışma	
	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri	Faktör Yükleri
M1	,458		,681	
M2	,499	,503	,434	
M3	,449		,577	
M4	,640		,680	
M5		,493	,510	
M6				
M7	,657		,670	
M8	,460		,670	
M9	,513		,549	
M10	,437		,497	
M11	,791		,746	
M12	,723		,606	
M13	,675		,609	
M14	,767		,623	
M15	,623		,615	
M16			,434	
M17				

M18	,587		,581	
M19	,528		,640	
M20	,513		,561	
M21	,485		,580	
M22				
M23				
M24				
M25		,576		,460
M26		,818		,759
M27		,812		,800
M28		,742		,728
M29		,751		,691
M30				
M31		,535		,644
M32		,433		,445
M34		,560	,565	,423

Tablo 2’de m1, m2, m3, m4, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13, m14, m15, m18, m19, m20 ve m21’in KSİTÖ’nün KSİF (Küresel sorunlarla ilgili farkındalık) boyutunda; m2 m5 m25 m26 m27 m28 m29 m31 m32 ve m34’ün ise KŞÇİD (Küresel sorunların çözümüne yönelik davranış) boyutunda yer aldıkları görülmektedir. KSİF boyutunda madde – faktör korelasyon katsayıları .79 -.44 aralığında değişmektedir. KŞÇİD boyutunda ise, madde – faktör yükleri .82 – .43 aralığındadır.

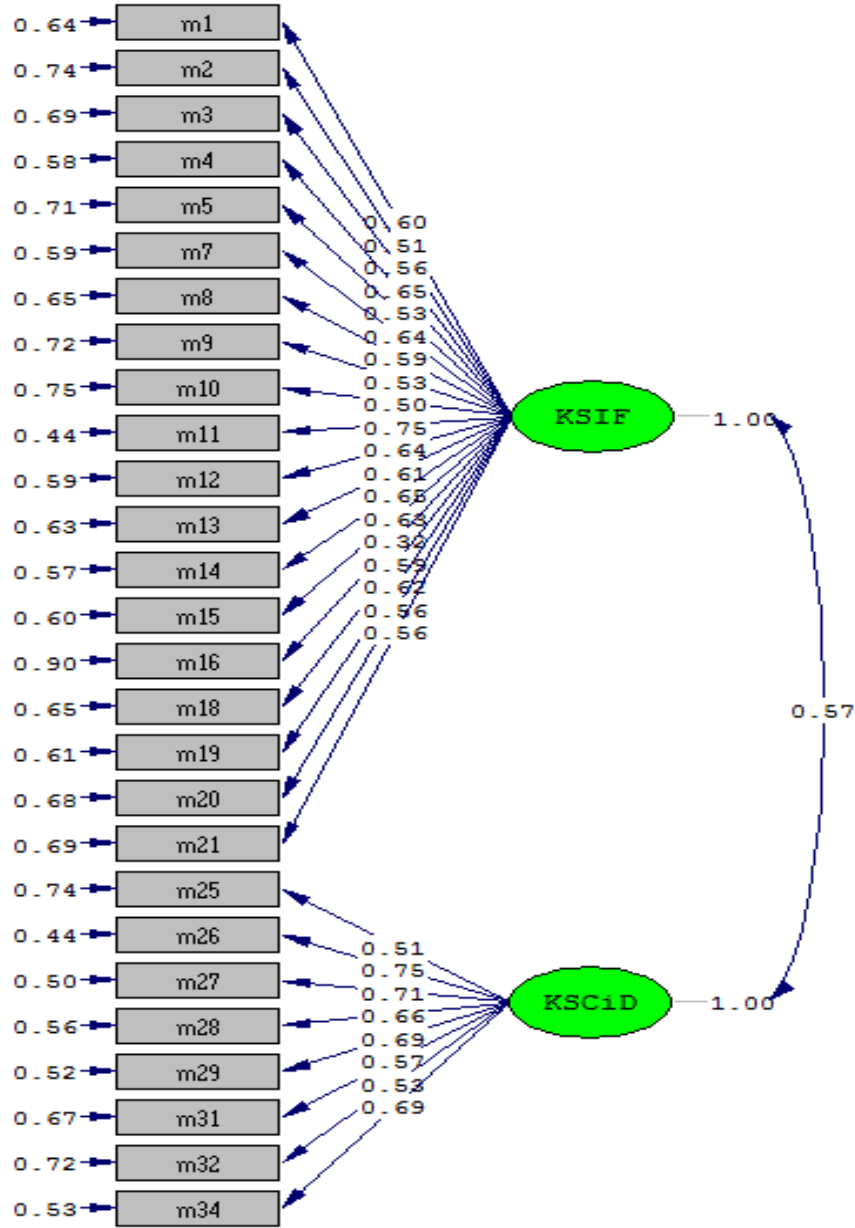
Temel bileşenler analizi, KSİTÖ’nün 27 maddeden oluşan, iki boyutlu bir yapıya sahip ölçek olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, KSİTÖ’nün mevcut faktör yapısının benzer başka bir örnekleme ne derece geçerli olduğu sorusu akla gelmiştir. Bu amaçla, çapraz geçerlik adı verilen ikinci bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya, 353 üniversite öğrencisi katılmıştır. Çalışmada KSİTÖ’nün iki boyutlu yapısı, principal axes factoring faktör çıkarma ve direct oplimin eksen döndürme yöntemi kullanılarak betimleyici faktör analizi ile incelenmiştir. Çapraz geçerlik araştırmasının yapıldığı bu ikinci çalışmada, madde – faktör ilişkileri ilk çalışmadakine benzer şekilde bulunmuştur. Tablo 2’de de verildiği gibi, bu çalışmada KSİTÖ’nün KSİF boyutunda madde faktör yüklerinin .75 - .43; KŞÇİD boyutunda ise, .80 -.42 aralığında değiştiği görülmektedir. İki faktör arasındaki ilişki ilk çalışmada .45’tir. Ayrıca ikinci çalışmada Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .92’dir. Her iki çalışmadan elde edilen faktör yükleri arasındaki ilişki uyum katsayısı (R_c) .99 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, iki uygulamada da madde faktör ilişkilerinin yüksek düzeyde benzer olduğu biçiminde yorumlanmıştır.

Bu işlemlerden ayrı olarak, KSİTÖ’nün 27 maddeden oluşan iki boyutlu yapısı doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinden geçerli sonuçlar elde edilebilmesi için verilerin büyük örneklemlerden alınması gerekmektedir (Kline, 1998).

Bu gerekçeyle, doğrulayıcı faktör analizi öncesi, iki ayrı uygulamadan elde edilen veriler birleştirilmiş ve analizler toplam 734 kişiden elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. Sonuçlar, Şekil 1’de verilmiştir.

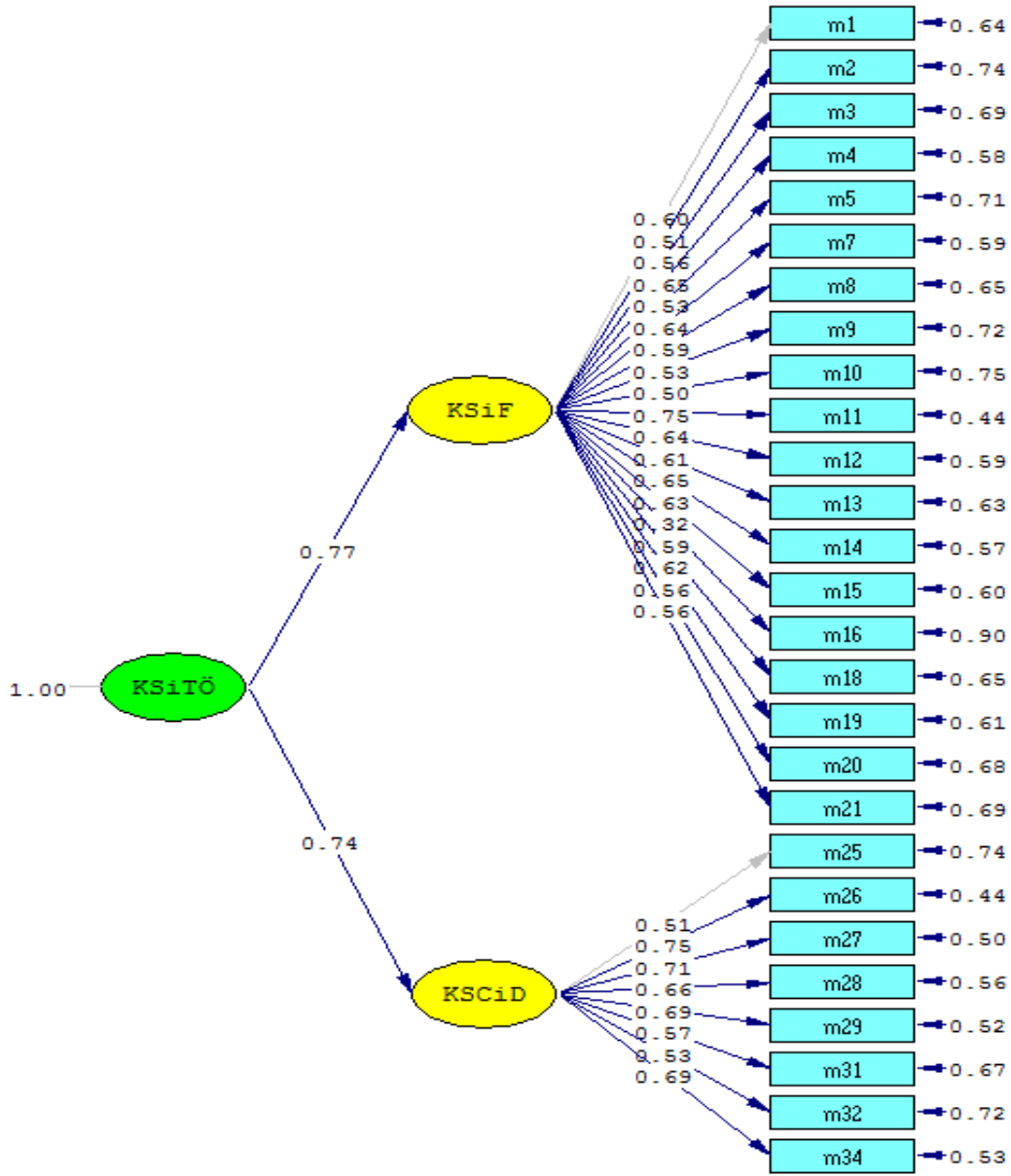
Şekil 1 KSİTÖ iki boyutlu ölçme modeli

Şekil 1’de görüldüğü gibi, KSİTÖ’nün KSİF boyutundaki maddelerin standartlaştırılmış ağırlıkları .75 - .32; KSCİD boyutundaki ağırlıklar .75 - .51 aralığında değişmektedir. Ölçeğin genel uyum katsayıları $\chi^2_{323} = 1340.50$; $P = .000$, GFI (uyum iyiliği katsayısı) = .98; AGFI (düzeltilmiş uyum iyiliği katsayısı) = .97; CFI (karşılaştırmalı uyum katsayısı) = 1.00 ve RMSEA (yaklaşık hataları kareleri ortalamasının karekökü) = .07’dir. Genel uyum katsayıları, KSİTÖ’nün iki boyutlu yapısının kabul edilebilir düzeyde bir uyuma sahip olduğunu işaret etmektedir. Analiz sürecinin sonucunda, kabul edilen modele ilişkin ikincil düzey faktör analizi sonuçları Şekil 2’te sunulmuştur.

Şekil 2. KSİTÖ iki boyutlu yapısal modeli

Şekil 2’de KSiTÖ’de yer alan boyutlar içerdikleri maddeler tarafından yüksek ağırlıklarla temsil edilmektedir. KSiF boyutu için birinci düzey ağırlıklar .75-.32; KSiD boyutu için .75-.51 aralığında değişmektedir. Ayrıca ikinci düzey ağırlıklar KSiF için .77, KSiD için .74’tür.

KSİTÖ'nün (Küresel Sorunlarla İlgili Tutum Ölçeği) güvenilirlik çalışmaları

KSİTÖ'nün güvenilirlik çalışmaları, iç tutarlık ve test tekrar test katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. KSİTÖ'nün KSİF ve KSÇİD Boyutu Madde İstatistikleri

KSİTÖ'nün KSİF Boyutu madde istatistikleri				
Madde Toplam İstatistikleri				
Maddeler	Maddenin silinmesi durumunda ölçek ortalaması	Maddenin silinmesi durumunda ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde toplam korelasyonları	Madde silinmesi durumunda ölçeğin Cronbach alfa katsayısı
M1	72,46	55,629	,726	,883
M2	72,59	54,276	,724	,881
M3	72,60	54,210	,677	,882
M4	72,55	55,639	,642	,884
M7	72,55	55,356	,645	,884
M8	72,46	55,821	,608	,885
M9	72,69	54,852	,563	,886
M10	72,61	55,117	,572	,886
M11	72,71	55,146	,533	,887
M12	72,61	55,253	,548	,886
M13	72,81	55,296	,442	,891
M14	72,72	6,235	,460	,890
M15	72,81	55,000	,465	,890
M18	72,58	56,913	,435	,890
M19	72,65	56,318	,480	,889
M20	73,02	54,722	,431	,893
M21	72,74	55,508	,492	,889

KSİTÖ'nün KSÇİD Boyutu Madde İstatistikleri

Madde Toplam İstatistikleri				
Maddeler	Maddenin silinmesi durumunda ölçek ortalaması	Maddenin silinmesi durumunda ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde toplam korelasyonları	Madde silinmesi durumunda ölçeğin Cronbach alfa katsayısı
M2	36,50	38,579	,746	,832

M25	36,61	38,671	,717	,835
M26	36,48	39,806	,695	,838
M27	36,41	40,795	,652	,842
M28	36,70	38,582	,541	,855
M29	36,10	43,291	,511	,853
M30	36,58	41,302	,521	,852
M31	36,02	43,650	,512	,853
M32	36,35	43,602	,450	,857
M34	36,30	42,905	,421	,861

Tablo 3'te görüldüğü gibi, KSİTÖ'nün KSİF boyutundaki madde toplam korelasyon katsayıları, .73 - .43; KŞÇİD boyutunda ise, .75 - .42 aralığındadır. Boyutların iç tutarlık katsayıları ise, sırasıyla 89. ve 86'dır. Boyutlar ilişkili olduğundan ($r = .45$) ölçekteki maddeler bir bütün olarak ele alındığında iç tutarlık kat sayısı .91 olarak bulunmuştur. Benzer şekilde, çapraz geçerlik çalışmasında da ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91 olup, madde toplam korelasyonları .68 - .24 aralığında değişmektedir. Tutum ölçeği, iki hafta arayla Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bölümünde öğrenime devam eden 43 dördüncü sınıf öğretmen adayına tekrar uygulanmıştır. Uygulanan test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .93 olarak bulunmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirme süreci açıklanmıştır. Bu amaçla, Türkiye'de sosyal bilgiler öğretmenliği programında öğrenim gören 787 öğretmen adayıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Temel bileşenler analizi, KSİTÖ'nün 27 maddeden oluşan, iki boyutlu bir yapıya sahip bir ölçek olduğuna işaret etmektedir. Bunlardan 17 madde KSİTÖ'nün KSİF boyutunda, toplam 10 madde de KŞÇİD boyutunda yer aldığı görülmüştür. KSİF boyutunda madde – madde faktör yükleri .79 - .44 aralığında değişmektedir. KŞÇİD boyutunda ise, madde – faktör yükleri .82 – .43 aralığındadır.

KSİTÖ'nün mevcut faktör yapısının, benzer başka bir örnekte ne derece geçerli olduğu sorusunu yanıtlamak amacıyla, çapraz geçerlik adı verilen ikinci bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya 353 üniversite öğrencisi katılmıştır. Çalışmada KSİTÖ'nün iki boyutlu yapısı, principal axes factoring faktör çıkarma ve direct oplimin eksen döndürme yöntemi kullanılarak betimleyici faktör analizi ile incelenmiştir. Çapraz geçerlik araştırmasının yapıldığı bu ikinci çalışmada, madde – faktör ilişkileri ilk çalışmadakine benzer şekilde bulunmuştur.

KSİTÖ'nün, 27 maddeden oluşan iki boyutlu yapısı doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak incelenmiştir. Bu gerekçeyle, doğrulayıcı faktör analizi öncesi, iki ayrı uygulamadan elde edilen veriler birleştirilmiş ve analizler toplam 734 kişiden elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. KSİTÖ'nün KSİF boyutundaki maddelerin standartlaştırılmış ağırlıkları .75 - .32; KŞÇİD boyutundaki ağırlıklar .75 – .51 aralığında değişmektedir. Genel uyum katsayıları, KSİTÖ'nün iki boyutlu yapısının kabul edilebilir düzeyde bir uyuma sahip olduğunu işaret etmektedir. Analiz sürecinin sonucunda, kabul edilen modele ilişkin ikincil düzey faktör analizi sonuçları Şekil 2'de sunulmuştur.

KSİTÖ'nün güvenilirlik çalışmaları, iç tutarlık ve test tekrar test katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir. Boyutların iç tutarlık katsayıları ise, sırasıyla 89. ve 86'dır. Boyutlar ilişkili olduğundan ($r = .45$) ölçekteki maddeler bir bütün olarak ele alındığında iç tutarlık kat sayısı .91 olarak bulunmuştur. Benzer şekilde, çapraz geçerlik çalışmasında da ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91 olup, madde toplam korelasyonları .68 - .24 aralığında değişmektedir.

Yapılan güvenilirlik ve geçerlik analizi sonucunda toplam 27 madde ve iki alt boyuttan oluşan küresel sorunlara yönelik tutum ölçeği geliştirilmiştir. Küresel sorunlara yönelik tutum ölçeği, 17 maddelik KSİF (Küresel sorunlarla ilgili farkındalık) ve 10 maddeden oluşan KŞÇİD (Küresel sorunların çözümüne yönelik davranış) boyutlarından oluşmaktadır. Bu ölçeğin, üniversite öğrencilerinin küresel sorunlara yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Atula, J. B. A. (1996). Implementing a Global Education Curriculum. Case Studies of Two Teachers. Unpublished master's thesis, Memorial University, Canada.
- Aydın, B. (2004). Bireysel Özgürlük ve Erdem. *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*. O. Oğuz, A. Oktay, H. Ayhan (Yay. Haz.). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayını, ss. 77-88.
- Aydın, F. (2017). Üniversite öğrencilerinin küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(1), 118-132.
- Balbağ, N. L.; Türkcan, B. (2017). İlkokul 4. sınıf öğretmen ve öğrencilerinin küresel vatandaşlık algıları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 8(2), 216-249.
- Çalık, T. ve Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (1), 55-66.
- Çolak, K. (2015). Sosyal Bilgiler İle Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Balbağ, N. L. (2016). İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Öğrenci ve Öğretmenlerin Küresel Vatandaşlık Algıları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, M. F. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “küresel ısınma” kavramına yönelik metafor algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18 (29), 117-134.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25-30.
- Kim, S. M. (1998). Social Studies Teacher: Their Perceptions and Implementation of Global Multicultural Education with in Their Classroom. Unpublished Doctorate Thesis, The University of Texas At Austin, USA.
- Kubow, P. K. (1997). Citizenship Education for 21. Century: Insights from Social Studies Teacher Preparation Students in Three Countries. 1-45. Web: <http://www.eric.ed.gov> adresinden 18 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.
- Kubow, P. K. (1996). Reconceptualizing Citizenship Education for the Twenty-First Century. A Study of Postbaccalaureate Social Studies Students from Canada, England and the United States. Unpublished Doctorate Thesis, University of Minnesota, USA.
- Küçükşen, K., Budak, H. (2017). Lise öğrencilerinin sosyal değer tercihlerinin küresel sosyal sorumluluk düzeylerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1813-1826.
- Woyach, R. B. (1988). Understanding the Global Arena: A Report on the Ohio State University Global Awareness Survey. 1-26. Web: <http://www.eric.ed.gov> adresinden 06 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.
- Merryfield, M. M. (1994, A). In the Global Classroom. Teacher Decision-Making and Global Perspectives in Education. Web: <http://www.eric.ed.gov> adresinde 11 Şubat 2018 tarihinde alınmıştır.
- Merryfield, M. (1994, B). Teacher Education in Global & International Education. 1-9. Web: <http://www.eric.ed.gov> adresinden 11 Şubat 2018 tarihinde alınmıştır.

- Merryfield, M. M., Subedi, B. (2001). Decolonizing the Mind for World-Centered Global Education. **The Social Studies Curriculum**. W. Ross (Editor). United State of America: State University of Newyork Press.
- Sunal, C. ve Haas, M. E. (2005). Social Studies for the Elementary and Middle Grades- a Constructivist Approach. United States of America: Pearson Education.
- Uydaş, İ., Genç, S. Z. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çok kültürlülük hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim Kültür Dergisi*, 4 (1), 416-429.
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.